

EMLÉKHELYEK

Kishegyes – a szabadságharc utolsó „győztes” csatája

Történelmi tanulmányainkból tudjuk, hogy az 1848–1849-es szabadságharc *első* győztes csatáját Pákozdi és Sukoró között vívta a magyar sereg Jellačić horvát bán csapatai ellen 1848. szeptember 29-én. De tudjuk-e, melyik volt az *utolsó* győztes csata?

Kishegyes (jelenleg Mali Idoš) a Vajdaságban, Szabadkától délre, mintegy 40 kilométerre található. Itt történt az esemény, három falu határában 1849. július 14-én. S történetesen ismét Jellačić volt az ellenfél. A két szomszéd falu: *Feketics* – azaz Bácsfeketehegy – és *Szeghegy* természetesen szintén magáénak vallja a csata „tulajdonjogát”. A helyiek *feketicsi csatáról* beszélnek, nem is jogtalanul, hiszen a küzdelem színhelye valóban Feketicshez esett a legközelebb. A történelem mindenesetre „(kis)hegyesi csata” néven tartja számon az ütközetet.

Vajdaság jelenlegi politikai-területi felosztásában Kishegyes községet joggal illeti meg a „leg” jelző. Ez az észak-bácskai község ugyanis a legkisebb a tartományban, legkevesebb a településeinek száma – mindössze három – és területe nem több, mint 181 négyzetkilométer. Intézményei a hármasszám jegyében képződtek. A három tipikus mezőgazdasági – Szeghegy (Lovćenac), Kishegyes (Mali Idoš) és Feketics (Feketić) – nagyközségből álló kommunának három helyi közössége, három általános iskolája, három könyvtára, három egészségháza, három patikája, három postája, három buszmegállója... van. Településenként egy-egy.

Az 1991. évi népszámlálás összegzett adatai szerint Kishegyes község népességszáma 14 394 fő volt, 581-gyel kevesebb, mint 1981-ben. Tíz év alatt csaknem négy százalékkal csökkent a lakosság száma.”

(Biacsi Antal: *Kis délvidéki demográfia. Életjel könyvek 57. Szabadka, 1994. 71. oldal*)

Milyen *hegyek* vannak erre felé? – kérdezheti a tájat nem ismerő ember. Nos, hát semmilyenek. Ez a vidék a magyar Alföld déli része, ennek megfelelően lapos. De igazi bércek híján – ahogyan ez már szokás sík vidéken – a helyiek a legkisebb dombot is hegynek nevezik el. A hegyesi csata is egy ilyen *lankás területen* zajlott le.

Az 1949. évi délvidéki hadmozdulatok célja a Bácska megszerzése és birtoklása volt. A császáriak oldalán Josip Jellačić horvát bán a nyár elején sorra aratja győzelmeit. Guyon Richárd magyar honvédtábornok június végén indul el a császári sereg ellen. Július 8-án ver tábort Kishegyes, Szeghegy és Feketehegy között. Célja, hogy egyesüljön az egyre közeledő Kmety György tábornok hadosztályával. A csatát július 15-re tervezi. Jellačić, értesülve Guyon hadi mozdulatairól július 12-én seregével átlépi a Ferenc-csatornát és gyors meneteléssel július 13-án éjfélre Feketics alá ér. Azonnal támad először a bal-, majd a jobb szárnyon. A császári sereg nagysága: mintegy 12–13 000 ember és 79 ágyú. Guyon megtámadott hadteste 7–8 000 főből állt és 40 ágyúja volt. A magyar sereget váratlanul érte a támadás. Az előőrsi feladatot ellátó 60. (Wasa) gyalogezred 2. zászlóalja azonban mindaddig felfogta a támadást, amíg a hadrend fel nem állott. A magyarok ezután ellentámadásba mentek át. Váltakozó szerencséivel folyt a csata, amikor Peretzi Mihály ezredes jelentős tüzérvél támadást vezetett a jobbszárnyon. Ez megingatta Jellačićot és a császári csapatok megkezdték a visszavonulást. Guyon azonnal parancsot adott az ellenség üldözésére és azt sebtében elfoglalt verbácsi állásából is kiverve kiszorította Bácskából. Az osztrák félnek 684 halottja és sebesültje volt, míg a magyarok vesztesége 81 halott és 141 sebesült. A magyarok kezére került két 12 fontos ágyú és 200 fogoly.

1848—1849-ki honvéd emlék.

Az új emlékmű

Kishegyesi emlékmű

Maga az ütközet inkább csak a hadtörténészeknek érdekes. Jellaèia horvát bán – túlerejének tudatában – biztosra vette győzelmét. „Hadd dúdolja el az ellenség a magyar felkelés utolsó nótáját. Az igazságszolgáltatás napja közeledik. Barátim! Nemsokára, mint Herkules, egy csapással vágjuk le a hídra fejét!” – kiáltott fel elbizakodottságában. Guyon Richárd – angol származású – honvédtábornok július 15-ére tervezte a csatát. Jellaèia azonban megelőzte őt és egy gyors seregát-csoportosítást követően egy nappal előbb, hajnali két órakor támadást indított. A magyar sereget először meglepte a váratlan roham, de honvédeink hamar úrrá lettek helyzeten. A hadrendbe álló magyarok, valamint az elkeseredetten újra és újra támadásba lendülő ellenség között valószínűs közeli harc bontakozott ki. A csatát valószínűleg Peretzi Mihály ezredes oldaltámadása és ágyútüze döntötte el. Jellaèia megfutamodott. A magyarok üldözöbe vették a császári sereget és kiverték a Bácskából. Kossuth Lajos kormányzó levélben köszönte meg Guyonnak a haditettet: „Fogadja a haza és a magam szíves köszönetét a július 14-én nyert győzelemért. Reménnyel tekintek további hadvezérlétének elébe, mert ahol ily bátor sereg élén az oroszlánszívi Guyon áll, azt csakis győzelem kísérheti.” Mint tudjuk, a történelem másként alakult, a magyarok nem győztek többé. Voltak ugyan még kisebb ütközetek, amelyekből a magyar honvédek kerültek ki győztesen, de július 31-én Segesvárnál Bem csatát veszít (itt hal meg Petőfi Sándor is), augusztus 9-én Temesvárral pedig Dembinszkyt éri vereség. S augusztus 13-án Világosnál véget ért a szabadságharc.

A „hegyesi csata” színhelyén ma javarészt szántó föld van. A helybeliek meg tudják mutatni, hol álltak Guyon csapatai, hol kezdte a támadást Jellaèia. Egy, a szántó közepén álló diófáról úgy tudják, hogy alatta tömegsír van. A feketicsiek számon tartják a 150 esztendővel ezelőtt történeteket, azt, hogy a magyar történelem egyik dicsőséges fejezete a falu határában íródott.

A hegyesi csata sok történetben, legendában, hagyományban él tovább. Íme kettő közülük!

Az első: egy népszokás. Feketicset lakói – a bizonytalan harci helyzet miatt – annak idején már jóval a csata előtt, január 23-án elhagyták. A győztes csatát követően, csak késő ősszel tértek vissza falujukba. S arra a bizonyos szomorú napra emlékezvén Mári napot tartottak – bi-

zonyára, mert a legtöbb női név a Mária volt. S ezt a szokást azóta is tartják. 1850 óta Feketicسن január 23-án *Mári nap* van.

A másik: a csata *emlékművének* története. Ez 1886-ban *kezdődött*, a II. világháború végén *folytatódott*, az 1950-es években újabb fejezete *íródott*, az 1990-es évek végén *váratlan fordulatot* vett, és 2000-ben – remélhetőleg – *végeért*. 1886. október 20-án *szoborügyi bizottság* ült össze a Hegyes-Feketehegy vasútállomáson. (A kishegyesi öregek tudni vélték, hogy a Nagyállomás környékén zajlott le a csata.) Még abban az évben november 15-én, a hegyesi-feketehegyi-szeghegyi hármashatár középpontjában, ünnepélyes keretek között lerakták egy emlékmű alapkövét. Rá egy esztendőre, 1887. július 17-én Bács-Bodrog vármegye lakossága *felavatta* a *közadakozásból* épült *obeliszket*, amit a csata névtelen vértanúinak állított. A környék népe hosszú éveken keresztül március 15-én ide járt *ünnepelni*. A gyerekek nagyon szerették ezt az eseményt. (Talán azért is, mert ezen a napon már megengedték nekik, hogy – a jó időre való tekintettel – mezítláb járhassanak.) A II. világháború után megalakuló szerb-horvát-szlovén – az első jugoszláv – államhatalom rossz szemmel nézte a „nacionalista” ünnepet. Egyik első dolga az emlékmű *lebontása* volt. Az obeliszk ezután hosszú időn keresztül a kishegyesi községházán kallódott. Az 1950-es években aztán az emlékműnek *nyoma veszett*. Egyesek úgy emlékeznek, hogy a község akkori vezetői az obeliszk vasanyagát eladták ócskavasnak. De, hogy mi lett a rajta lévő *táblák* sorsa, arról senki semmit sem tudott. Aztán 1997-ben, a telefonhálózat bővítésekor a szerelők a községháza padlásán felfedezték az öntöttvas táblákat. A négy tábla közül három felirata:

E HELY KÖRNYÉKÉN GYŐZTE LE
1849. JÚLIUS 14-ÉN
GUYON RICHARD HONVÉD TÁBORNOK
7000 HONVÉDDAL 42 ÁGYÚVAL
JELLACHICHNAK 12000 EMBERBŐL,
79 ÁGYÚBÓL ÁLLÓ HADÁT.

GUYON FELNYOMULTÁBAN REÁ TÁMADÓ
JELLACHICH BÁNT HEGYES,
SZEGHEGY, FEKETEHEGY HATÁRÁN
VITÉZ HONVÉDEIVEL MEGVERVÉN,
VERBÁSZON ÁT KÁTYRA FUTAMÍTOTTA
ÉS VÁRMEGYÉNKBŐL KISZORÍTOTTA.

BÁCS-BODROG VÁRMEGYÉNEK
A NÉVTELEN SZABADSÁGHŐSÖK IRÁNT
KEGYELETES KÖZÖNSÉGE
ADAKOZÁSÁBÓL EMELTETETT
1887. JULIUS 1(4)-ÉN.

A környék magyarsága a táblák megtalálásakor határozta el, hogy az emlékművet eredeti helyén újra felállítja. Érdekes, hogy az obeliszk hajdani helyét pontosan nem ismerik. Csak nagy valószínűséggel mondják egy halmot megjelölve, hogy itt állhatott. Pedig bizonyára élnek még olyanok is, akik akkoriban kijártak oda. A jugoszláv hatóságok az emlékmű eredeti helyén való újraállításához nem adták meg az engedélyt. Az elszánt hazafiak viszont nem adták fel! A csata után csaknem pontosan 151. esztendővel, 2000. július 28-án újraállították Kishegyesen a Nyugati temetőben.

S most már mi is elolvashatjuk rajta elődeink üzenetét:

SÍREMLÉK VAGYOK ÉN, SZÁZ VÉRTANU NYUG-
SZIK ALATTAM, KIK HONUKÉRT – HONODÉRT –
ESTEK EL, ITT E MEZŐN. SZENT VÉGRE-
DELETÜK HÁLÁSAN VÉSVE SZÍVEDBE, ADD
UNOKÁIDNAK MÉG EZER ÉVIG ODÁBB:
„HONFI, SZERESD A HAZÁT! ÉLJ-HALJ
ÉRETTE! CSAK AKKOR LESZ BÁRMILY
SORSBAN NAGY, SZABAD ÉS A TIED”

Romhányi András